

36. Yetişkin Türkofon öğrencilerin sözlük kullanımına ilişkin bir çalışma: Fırat Üniversitesi Alman dili ve edebiyatı bölümü öğrencileri örneği

Mehmet Halit ATLI¹

APA: Atlı, M. H. (2022). Yetişkin Türkofon öğrencilerin sözlük kullanımına ilişkin bir çalışma: Fırat Üniversitesi Alman dili ve edebiyatı bölümü öğrencileri örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 571-588. DOI: 10.29000/rumelide.1105413.

Öz

Bu makale, üniversitede öğrenim gören yetişkin türkofon yabancı dil öğrencilerine *Leksikografi* veya *Sözlük Kullanımı* adı altında bir dersin müfredatlarına eklenmesinin gerekliliğini/gereksizliğini test eder. Böyle bir çalışma yapmanın iki temel amacı vardır: Birincisi, sözlükbilimin günümüzde yalnızca *sözlük yapmanın sanatı ve zanaatı* olarak değerlendirilmemesidir. Zira sözlükbilim, öğretilbilir bir kurama sahip olmakla birlikte çağdaş bilimsel disiplinler arasında kendine artık sağlam bir yer edinmiştir. İkincisi ise, bu genç disiplinin bilimsel statüsü de dâhil olmak üzere gerekli temel bilgilerinin gelecek nesillere aktarılma isteğidir. Bu çalışma ile bu disiplinle ilintili mevcut bilimsel kuram(lar)ın yeniden gözden geçirilmesine, uygulamalı yönünün yetişkin yabancı dil öğrencilerine tanıtılmasına, eleştirilen konuların ise tekrardan değerlendirilmesine katkı sunmaktır. Bunun için Fırat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü yetişkin türkofon yabancı dil öğrencilerine *Sözlük Kullanımı* isimli bir dersin müfredatlarına eklenmesinin gerekli olup olmadığı yönünde anket aracılığıyla fikir beyan etmeleri istendi. Ankete katılan 51 üniversite yabancı dil bölümü öğrencinin beşli likert ölçeği kullanılarak oluşturulan soruya verdikleri yanıtları incelendi. Bu yanıtlara göre katılımcılar sırasıyla; 1) *çok gerekli* (%27,5); 2) *gerekli* (%43,1); 3) *az gerekli* (%13,7); 4) *gereksiz* (%7,8) ve 5) *fikrim yok* (%7,8) yönünde fikir beyan etti. Bu sonuç ile türkofon yabancı dil öğrencilerinin %84,3'ünün (%27,5+%43,1+%13,7=%84,3) müfredatlarına böyle bir dersin eklenmesi yönünde çok istekli, istekli ve/veya meyilli olduğu anlaşıldı. Bunun dışında ankete katılanların önemli bir bölümü çeviri yapmak (%96,1), bilinmeyen bir sözcüğün anlamına bakmak (%86,3) yanı sıra bir sonraki derse ön hazırlık yapmak (%70) için sözlük kullandığı tespit edildi. Ancak aynı öğrencilerin sözlükbiliminin kuramsal yönüne ise aynı düzeyde gerekli ilgiyi (%39,3) göstermediği ortaya çıktı.

Anahtar kelimeler: Sözlükbilim, sözlük kullanımı, sözlük kullanımı öğretimi

A Survey of the dictionary uses of adult Turkophones: The case of German language and literature students at the University Fırat

Abstract

This article tests the neediness of the including a lesson called *lexicography* or *dictionary usage* in the schedule of adult turkophone foreign language learners studying at University Fırat. There are two main purposes of doing such research: First, lexicography is not seen today as just a discipline of the *art* and *craft* of dictionary making, because it has a teachable theory, and established itself among the contemporary scientific disciplines. And the next is the wish to pass on the necessary basic knowledge of this young discipline, including its scientific status, for next generations. The aim of this research is to contribute the review of current scientific theories related to this discipline,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (Elazığ, Türkiye), mhatli@firat.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3559-0763 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.02.2022-kabul tarihi: 20.03.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1105413]

introduce its applied aspects to adult foreign language learners and to reassess this research questions. For this purpose, adult turkophone students from the University Fırat, Department of German Language and Literature, were asked for their opinion in a survey whether a lesson with the title *Dictionary Use* should be added in their timetable. The answers of 51 students, who took part in a five-point likert scale survey, were examined. According to this survey, the opinion of the participants is as follows: 1) *very necessary* (27.5%); 2) *necessary* (43.1%); 3) *little necessary* (13.7%); 4) *unnecessary* (7.8%); 5) 7.8% did not express any opinion. This result shows us that 84.3% (27.5% + 43.1% + 13.7% = 84.3%) of turkophone foreign language learners are *very willing, willing or inclined* to add such a lesson to their schedule. In addition, a significant percentage of respondents use dictionary to translate (96.1%) to look up the meaning of an unknown word (86.3%) and to prepare for next lesson (70%). However, the same participants do not show interest in the theoretical aspect of the dictionary like the use of the dictionary. They do not show the same interest (only 39.3%) like *dictionary usage* in the theoretical aspect of lexicography.

Keywords: Lexicography, dictionary use, dictionary usage teaching

Giriş

J M. Sinclair (1984), *Lexicography as an academic subject/Akademik Bir Konu Olarak Lügatçilik* isimli çalışmasında sözlük kullanımı öğretimine ilişkin bazı önerilerde bulunur. O, yaptığı bu önerilerle -büyük olasılıkla- sözlükçülük çalışmalarının yakın geleceğinde köklü değişime yol açacağını farkında değildi. Çünkü o tarihe kadar bilim dünyasında her türlü sözlükçülük faaliyeti *sanat ve zanaat* olarak görülür, bağımsız bir disiplin olacağına ihtimal dahi verilmezdi. Onun bu çalışmasından sonra özelde sözlük kullanımı öğretimi, genelde ise sözlükbilim çalışmalarının sayısı hızla artmaya başlar. Öyle ki, bu disipline ait bilimsel düşünceler değişik bilimsel dergi, konferans, sempozyum ve kitaplarda derinlemesine tartışılarak kısa zaman içerisinde kuram haline gelmeyi başarır. Bu düşünceler üç ana fikir etrafında kümelenir: *Birincisi*, sözlükbilimin bağımsız bir bilim dalı kabul edilme(me)si; *ikincisi*, sözlükbilim kuramı kapsamı; *üçüncüsü* ise *sözlük kullanımı* adı altında bir dersin müfredata eklenme(me)sidir (bkz. Wiegand, 1998a, 1998; Landau, 2001; Hartmann, 2001; Atkins, 2008; Tarp, 2008; Bergenholtz, 2012; Bergenholtz ve Gouws, 2012; Gouws 2012; Fuertes-Olivera, P. A., & Tarp, S. 2014; Branda, 2012; Martynova ve diğ. 2015; Sutter, 2017; Atli; 2021a).

Bu çalışma ile mevcut genel tartışmalar ışığında alanın kuramsal ve uygulamalı yönlerine somut yorumlar yapılarak disipline katkı sunmak amaçlanmakla birlikte asıl hedeflenen şudur: Fırat Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü türkofon yetişkin öğrencileri için *Sözlük Kullanımının* akademik bir konu olarak müfredatlarına eklenmesinin gerekli olup olmadığının tespit edilmesidir. Ancak böyle bir şeyin gerçekleşmesi için öncelikle -müfredata eklenen tüm disiplinlerde olduğu gibi- sözlük kullanımının *öğretilebilir* olması gerekir. Bunun için sözlükbilim kuramının kendine özgü gerekli bazı önkoşulları yerine getirmesi gereksinimi vardır. Bu önkoşullar şunlardır:

- Araştırmanın amacı, kapsamı ve konusu kesin ifade ve ölçütlerle belirlenmelidir.
- Disipline ait kuramsal ve yöntem bilimsel araç ve terminoloji oluşturulmalıdır.
- Uygulamalı yeni sözlükler üretilebilir; kuramsal bilimsel makale, kitap, sempozyum vb. bilimsel faaliyetler icra edilebilir duruma gelmelidir.

- Bilimsel çalışmaların sonuçları genelleştirilerek yaygınlaştırılmalı, günlük kullanıma uygun hale getirilmelidir.
- Bilimsel araştırmaların sonuçları hem sözlüksel, sözlükbilimsel ve sözlükbilgisel araştırmalara hem de dil kullanımı ve genel bilgi biliminin ilerlemesine katkı sunmalıdır.

Sözlükbilim çalışmalarının içeriğinin bir dizi bilimsel ölçütler dâhilinde sunulabilir olması, onun kuramsal yönünün varlığına ve dolayısıyla *öğretilebilir* olduğuna işaret eder. Zira bu alanla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, disiplinin öğretilebilir olması için gerekli tüm önkoşulları yerine getirdiği, dolayısıyla kuramsal sonuçlarının müfredata eklenebilir olduğu görülür.

Sözlük; dinleme, konuşma, okuma, yazma ve çeviri etkinliklerin tümünde kullanılır. Bağımsız öğrenmek, öğrenileni geliştirmek/pekiştirmek/test etmek, yeni metinler üretmek ve anlamak için de sözlükler kullanılır. Sözlük kullanımı, bilineni kontrol etmek, bilinmeyen öğrenmek, aranıp bulunan sonuçlar içerisinde uygun olanı seçmek, seçilen verileri yorumlamak/özetlemek gibi birçok strateji ve becerinin eşgüdümlü işlemlerini gerektiren oldukça karmaşık bir süreçtir. Sözlüğü, becerilerini eşgüdümlü kullanarak kullanan bir kullanıcı *bilinçli öğrenme stratejisini* uyguluyor demektir. Kuramsal alanın alışılmış özelliklerini içeren her disiplin, bağımsız bilim kabul edildiğine göre çağdaş bilimsel sözlük çalışmaları da -yukarıdaki ön koşulları sağladığından- bilim kabul edilmektedir (bkz. Tarp, 2012; Sutter, 2017; Atlı, 2021a). Sözlükbilim, belirli bir düzen ve kurallar bütünü içerisinde tasarlanmış başvuru kaynak eserleri bilimsel inceleyen disipline verilen genel bir addır. Bilim dünyasında bu kısa ve fakat öz tanıma ilişkin genel bir fikir birliği olsa da, disiplinin araştırma alanı ve kapsamı tartışma konusu olmaya devam etmektedir (bkz. Atlı, 2021a:26).

Pek çok dil öğreticisi, yeterli düzeyde dil edinimi için sözlük kullanımı becerilerine sahip olmanın gerekli olduğunu düşünür. Hartmann & James (1998), *Sözlük Kullanımı* terimini şöyle açıklar: Başvuru kaynak eser kullanıcısının, gereksinim duyduğu bilgilere ulaşmak için bazı genel becerilere sahip olması gerekir. Bu becerilerin toplamına *kaynak eser kullanım becerisi* adı verilir ki, bununla kişi gerekli bilgiye kısa süre içerisinde az enerji harcayarak ulaşması hedeflenir. *Kullanıcı ihtiyacı* ise, bireyleri başvuru kaynak eserlerde gerekli bilgiyi aramaya sevk eden koşullardır (Hartmann & James, 1998:116-117). Yanto (2014), kaynak eser kullanım becerisine sahip kişilerin başarılı; olmayanların ise başarısız kullanıcı olduğunu belirtir. Yine Yanto'ya göre bu becerilerin, sonraki nesillere dizgeli aktarılması durumunda toplumda sözlük kullanım bilinci meydana gelir (bkz. Yanto, 2014:89-90).

Başvuru kaynak eserler, yabancı dili bireysel öğrenmeyi gerçekleştirebilen yapıtlardır. Yabancı dil öğrencisi kimseye bağlı kalmadan, başta kelime dağarcığı olmak üzere dil ile ilgili bilgiye buradan ulaşabilir. Bununla birlikte yabancı dil öğreticisine soru sorma imkânı bulamayanlar da, bu eserlere başvurularak sorunlarını çözebilir. Özetle temel kaynak eserlerinin hedef dilin kelime dağarcığı sorunlarını hızlı çözme potansiyeli vardır. İşte bu potansiyel, sözlükleri dil öğrenimi ve öğretiminde vazgeçilmez yapan asıl etkidir. Ancak kaynak eserlerin bu vazgeçilmez etkenin işlevsel olabilmesi için içeriğinin uygun tasarlanmış kullanıcı dostu olması gerekir.

Xu, yabancı dil öğrenenler için içeriği farklı tasarlanmış dört çeşit sözlük olduğunu belirtir. Ona göre bu sözlükler şunlardır: *tek dilli sözlükler*, *iki dilli sözlükler*, *iki dillileştirilmiş sözlükler* ile *yarı iki dillileştirilmiş sözlükler* (Akt. Baskın & Mumcu, 2017:230). Bu sözlük türleri arasındaki temel fark, maddebaşı tanımları ile maddebaşının örnek cümlede ele alınış biçimidir. Baskın & Mumcu (2017:230), bu farklılığı aşağıdaki tablo ile somutlaştırmaya çalışır:

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Sözlük	Tanım		Örnek	
	D1²	D2	D1	D2
Tek dilli sözlük		*		*
İki dilli sözlük	*		*	*
Yarı iki dillileştirilmiş sözlük	*	*		*
İki dillileştirilmiş sözlük	*	*	*	*

Tablo 1: Yabancılar İçin Tasarlanmış Sözlük Türleri (bkz. Baskan & Mumcu, 2017:230).

Bu durumda *Almanca'yı yabancı dil olarak öğrenen türkofon yetişkin öğrenciler hangi sözlüğü kullanmalıdır?* sorusu akla gelir. Ancak bu soruya yanıt vermek pek kolay değildir. Çünkü tek dilli sözlüklerin, iki dilli sözlüklere göre daha fazla bilgi içermesi gibi bu tablodaki her bir sözlük türünün diğer sözlük türüne göre bazı üstünlükleri vardır. Kimi dil öğreticisi, hedef dilde yazma, anlama ve konuşma becerilerin aynı anda gelişebilmesi için tek ve iki dilli sözlüklerin birlikte kullanılmasını önerir (bkz. Nation, 2000:456-458). Bu görüşün dayanağı şudur: Başmaddeye ilişkin örnek cümleler birinci dilde, anlam ise ikinci dilde verildiğinden her iki sözlük aynı anda kullanılmalıdır. Başmaddenin örnek cümlelerini ikinci dilde veren sözlükler yok değildir; ancak basılı sözlüklerde var olan kapasite sorunundan dolayı bu sözlükler sınırlı bilgi vermekle yetinir. Tek dilli sözlüklerde kapasite sorunu yok denecek kadar az olmasından istenildiği kadar ek bilgi verilebilir. Bundan dolayı iki dilli sözlük ile genel tek dilli sözlük birbirine rakip olarak değerlendirilmemeli, birbirini tamamlayıcı unsur olarak görülmelidir.

Nation (2000), iki dilli sözlüklerin tek dilli genel sözlüklere kıyasla bazı üstünlükleri olduğunu belirtir. Bu üstünlük şunlardır:

- Tek dilli sözlüklerde başmaddenin örnek cümlelerle verilme olanağı daha fazladır.
- İki dilli sözlükler³ çift yönlü olduğundan ölçüleri genellikle daha büyüktür (bkz. Nation, 2000:457).

Nation, sözlüklerin hem metni anlama hem de üretmede kullanıldığını, ancak birinci dilden ikinci dile düzenlenen iki dilli sözlükler ile metin üretmenin daha kolay olduğunu belirtir. Çünkü bu tür sözlüklerde hedef dilin kelime listesine erişim fazla karmaşık değildir. Ancak tek dilli sözlüklerde hedef dilin kelime listesine erişim o kadar kolay değildir. Zira iki dilli sözlük, tek dilli sözlükteki başmaddeleri içermesine ek olarak onların çevirisini de vermek durumundadır. Bundan dolayı tek dilli sözlüğün üstünlüğünü iki dilli sözlüğün konforuyla birleştirmek, bir başka deyişle iki ve tek dilli sözlükleri birbirini tamamlayacak şekilde kullanmak gerekir.

Laufer & Hadar (1997), iki dilli sözlük ile tek dilli sözlüklerin kullanımı arasındaki öğrenci başarımlarını inceler. İnceleme sonucunda iki dilli sözlük kullananların tek dilli sözlük kullananlara göre – genel anlamda- daha iyi başarımlar gösterdiği belirlenir. Ancak yetenekli tek dilli sözlük kullanıcılarının hedef dilde metin anlama ve üretmede iki dilli sözlük kullanıcılarından daha başarılı olduklarını gözlemler (bkz. Laufer & Hadar, 1997:190-196).

² Bu tabloda D1 ana diline, D2 yabancı dile karşılık gelmektedir.

³ Ülki (2005)'in *Türkçe-Almanca, Almanca-Türkçe* sözlüğü bu sözlük türüne örnektir. Bu sözlükte Almanca sözcüklerin hem Almanca tanımları hem de Türkçe karşılıkları verildiğinden, kişinin hedef dilin herhangi bir başmaddenin tanımını/örnek cümlesini anlamaması durumunda Türkçe karşılığına bakarak sorunu çözebileceği anlamına gelir.

Stein (2013), hem *iki dilli sözlüklerin* hem de yabancı dil öğrencileri için özel tasarlanan *tek dilli sözlüklerin* yabancı dil dersinde birlikte kullanılması gerektiğini savunur. Ona göre bir dilde yaygın kullanılan sözcük/sözcük öbekleri ile teknik terimlerin birebir eşdeğerini sunan iki dilli sözlüklerle -birinci dil arasındaki kültürel farklılığın doğası gereği var olan anlamsal farklılığı ortadan kaldıran- tek dilli sözlüğün birlikte kullanılması son derece önemlidir. Geleneksel sözcük öbekleri ile teknik terimlerin yabancı dilde birebir karşılığını veren sözlükler iki dilli; diller arasındaki ince anlamsal farklılığı ayırt eden sözlükler ise genellikle tek dilli olur. Kirkness (2004) *sözlüğü; bir toplumun tüm fertlerinin ortak kullandığı dilin sözcük veya sözcük öbeklerini birincil ve/veya ikincil dildeki yazılış, sesletim, anlamı yanı sıra bunların örnek cümlede kullanımını veren temel kaynak eser* olarak tanımlar (Kirknes, 2004; akt. Yanto, 2014:81) Kirkness'in bu tanımdan yola çıkarak sözlüklerin dili normlara uygun öğrenmedeki yerinin tartışılmayacak kadar önemli olduğu anlaşılır.

1.1. Literatürde sözlük kullanımı öğretimi

Kimi sözlük kullanımı araştırmacısı (Berwick & Horsfall, 1996; Laufer & Hadar, 1997; Wiegand, 1998a, 1998; Weight, 1998; Nation, 2000; Dong, 2000; Nesi, & Hail, 2002; Miller, 2008; Stein, 2013; Flinz, 2014; bkz. Yanto, 2014), sözlüklerin yetersiz ve verimsiz kullanıldığını, bunun da sözlük kullanıcılarının düşük seviyeli becerilerinden kaynaklandığını belirtir. Dong (2000), yetişkin yabancı dil öğrencilerinin, öğrenimlerinin birinci yılında sözlük kullanmalarının akademik başarıları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını, ikinci yılda kullanmaları durumunda ise bir miktar etkisi olduğunu fark eder ve şu tespitlerde bulunur:

Öğreniminin birinci yılında sözlük kullanan yabancı dil öğrencisi;

- Hangi (tür) sözcüğün sözlükte erişilebilir olduğu konusunda kesin bilgiye sahip değildir.
- Sözlükten tam anlamıyla yararlanamaz.
- Bilinçli kullanıcı ol(a)madığından, sözlük kullanım becerisi –tam anlamıyla- gelişmemiştir (Dong, 2001; akt. Yanto, 2014).

Mevcut araştırmaların çoğu sözlük kullanıcısının kaynak eserleri kullanma alışkanlığının tespiti ile sınırlıdır. Oysa yetişkin yabancı dil öğrencilerin günlük faaliyetlerinde bu eserleri kullanma alışkanlığı, eserlere karşı yaklaşımları yanı sıra verimli kullanımı için konunun müfredata dâhil edilmesini isteyip istemediği hususunda çok az şey bilinir ve söylenir. Miller (2008), bu boşluğu gidermeye yönelik yaptığı bir çalışmada ilginç sonuçlara ulaşır. Onun bu çalışması, dil okulları ve üniversitede anadili İngilizce olmayan öğretmenlere yönelik bir araştırmadır. Araştırma; dilbilgisi, eşdizimlilik ve deyimlerin İngilizce derslerinde nasıl ele alındığı; yabancı dil öğretmenlerinin bu tür sözcük/sözcük öbeklerine ilişkin tutum ve davranışlarını tespit etmeye yönelik bir anket çalışmasıdır. Bu çalışmada yabancı dil öğrencileri için kaynak eserlerin sıradan birer kitap olmadığı, verimli kullanımı konusunda eğitilmeleri gerektiği, bunun yalnızca kendisi tarafından tespit edilip arzu edilen bir durum olmadığı, birçok sözlükbilimcinin de uzun zamandır aynı fikirde olduğu sonucuna varır. Ankete katılan öğretmenlerin çoğunun sözlüğü ders materyali hazırlarken kullandığını, çok azı ise öğrencilerine verimli sözlük kullanmayı öğrettiğini ifade eder. Bununla birlikte kaynak eserlere ilişkin yoruma açık sorulara çok azı yorum yapar. Hâlbuki ankete katılanların çoğu, yeterli düzeyde sözlük kullanım beceri ve bilgisine sahip olduğunu, kimilerinin yeni sözlük geliştirme fikirleri dahi olduğunu belirtir. Miller, ankete katılanların sözlük kullanımı ile sözlük kullanımı öğretimine önem verdiğini, ancak çok azının bu konuda bilimsel anlamda eğitim gördüğünü;

birçoğunun ise –ki bunlar İngilizce yabancı dil öğreticisidir- *English Learner's Dictionary/İngilizce Öğrenenlerin Sözlüğü*'nün olası avantajlarından bile bihaber olduğunu; sözlük kullanımına ilişkin ders vermek için yeterli donanıma sahip olmadığını tespit eder (bkz. Miller, 2008:11-19).

Flinz, 2014'te yürüttüğü benzer bir çalışmada şu bulgulara ulaşır: Akıllı telefon, tablet ve internetin günlük yaşama hâkim olduğu bir dönemde bile basılı sözlüklerin yaygın kullanıldığını belirler. Ayrıca sözlük tipleri arasındaki yapısal, erişimsel ve güncelleme avantaj ve dezavantajlarının bilinmesinin gelecekte verimli ürünlerin üretilmesi için oldukça önemli olduğu; birçok elektronik sözlük projesinin bitirilerek kullanıma sokulmuş olmasına rağmen gelişmenin henüz tamamlanmadığı, değişim sürecinin devam ettiği sonucuna ulaşır. Bunun yanı sıra çevrimiçi ortamdaki alt metinlerden yeterince yararlanılmadığını ve bunun büyük olasılıkla *bilimin doğası* gereği olduğunu ifade eder. Bununla birlikte Flinz, sözlüğün mikroyapısal özelliklerine ilişkin de ilginç sonuçlara ulaşır. Wiegand (1998)'in da tanımladığı gibi bir eserdeki dilbilgisel bilgi, eşdeğerli sözcük, köken bilgisi, sesletim, tanım, örnek cümle vb. özellikler kaynak eserin tipini belirler (Wiegand, 1998:762). Flinz, yapmış olduğu araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir bölümünün tüm bu bilgileri bir arada görmek istediğini belirtir (Flinz, 2014:221-222). Sözlük maddesine ilişkin dilbilgisel bilgi, sesletim, köken bilgisi, örnek cümlede kullanım vb. bilgilerin bir arada sunulması isteği, mikroyapısal özelliklerin çok daha ön planda tutulması gerektiği anlamına gelir.

Oh (2006), Koreli İngilizce öğretmenlerinin sözlük kullanım becerisi ve öğretimini konu alan bir araştırma yapar. Bu araştırma sonuçlarına göre yabancı dil öğretmenlerinin %5'inden azı sözlük kullanımıyla ilgili bilimsel ders almıştır. Araştırmaya dâhil olan öğretmenlerin yalnızca küçük bir bölümü böyle bir dersin müfredata konulması gerektiği tezini savunur. Ancak bu tezi savunan öğretmenlerin bile -müfredatın dayattığı zaman kısıtlamasından olsa gerek- bu beceriyi öğrencilerine öğretmek için isteksiz oldukları belirler.

2. Çalışmanın amacı ve yöntemi

2.1. Amaç

Son çeyrek yüzyılda sözlük kullanıcısının alışkanlık ve gereksinimlerinin tespitine ilişkin bir dizi proje yürütülmüştür. Bu projelerin çoğu, anket ve/veya yüz yüze görüşmeler yoluyla yapılan dönütlerinin incelenmesine dayanır (Bkz. Tomaszcyk 1979, Béjoint 1981, Bogaards 1988 ve Atkins & Varantola,1997; Varantola 1998). Ancak Firat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü türkofon yetişkin öğrencilerinin sözlük kullanımı alışkanlıkları ve gereksinimleriyle ilgili bilimsel bir çalışma yapılmadığı gibi onların sözlük kullanımı öğretimi konusundaki görüşlerinin ne olduğuna ilişkin de hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışma ile türkofon yetişkin yabancı dil öğrencilerinin *Sözlükbilim* veya *Sözlük Kullanımı* adı altında bir dersi müfredatlarında görmek isteyip istemedikleri; yabancı dil öğrencisinin sözlük kullanımı bilgisine yeterli düzeyde sahip olmadığı ve dolayısıyla sözlüklerden yeterince yararlanamadıklarına ilişkin yaygın varsayım test edilecektir. Sözlük kullanıcısının gereksinim ve isteklerinin tespiti için sözlük kullanıcı profiline önemli bir etken olduğu düşüncesinden yola çıkılarak böyle bir çalışma yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Ayrıca genel açıklayıcı bilgilerin yer aldığı sözlüğün çerçeve yapısını meydana getiren giriş ve arka sayfalara yeterince önem verilmediğine ilişkin varsayım da böylece test edilmiş olacaktır. Tüm bu varsayımlardan yola çıkarak yabancı dil öğrencilerine sözlüklerin

gizil yönlerini keşfetmelerine yardımcı olmak; nasıl düzenlen(me)diklerine ve bilimsel anlamda ne ol(ma)duklarına ilişkin genel bilgiler paylaşılacaktır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Araştırmanın modeli

Araştırma, *betimsel* bir çalışmadır ve bu modele uygun olarak veri toplamak için anket geliştirilmiştir. Katılımcılara uygulanarak elde edilen verilerden bulgulara ulaşmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, ulaşılan bulgular olduğu gibi ortaya konulacağından katılımcıların davranışlarını değiştirecek herhangi bir deneysel uygulama yapılmamış, veriler kendi koşulları içinde değerlendirilmiştir. Örneklem ise amaçsal örneklem yaklaşımına göre oluşturulmuştur. Bu durum, örneklem hakkında zengin bilgi edinmeyi destekler (Karasar, 2002). Anketin denek grubu ise, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören toplam 51 öğrenciden oluşmaktadır.

Amaçlanan hedefe ulaşmak için çalışmada kullanılan modelin belirlenmesinin ardından verilerin toplanmasında kullanılacak aracın geçerliliği ve güvenilirliğine değinilecek; ardından çalışmanın katılımcıları hakkında genel bilgiler (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vb.) verilecektir.

2.2.2. Geçerlilik ve güvenilirlik testi

Anket sorularının geçerliliği için alanının uzmanı 3 öğretim görevlisine başvuruldu. Başvurulan hakem öğretim görevlilerinin kontrol ettiği anket sorularında bazı değişiklikler yapılması öngörüldü. Yapılan öneriler doğrultusunda gerekli düzletme ve değişiklik yapıldıktan sonra 16 maddelik bir Türkçe anket oluşturuldu. Doldurulması yaklaşık 5 dakika süren bu anket Fırat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine e-posta ile gönderildi. Ankette yer alan toplam 16 maddelik soruda aşağıdaki 4 temel faktöre odaklanıldı. Bunlar:

1. Kaynak eser kullanıcıya ilişkin genel bilgiler (*katılımcı bilgileri*),
2. Kaynak eserin türü ve kullanım amacı (Örnek: *sözlük tipi*),
3. Sözlüğün dış çerçevesini meydana getiren bileşenlerin önemi (*Ön ve Arka Tanıtım Yazısı* gibi)
4. *Sözlük Kullanımı* isimli seçmeli bir dersin müfredata eklenmesine ilişkin öğrenci görüşüdür.

Birinci faktörde yer alan sorular, anket katılımcılarının kişisel bilgileriyle (yaş, cinsiyet, dil düzeyi vb.) ilgilidir. İkinci faktör ile ilk sözlük kullanma zamanı, kullanım nedeni, kullanılan sözlük tipi ve sahip olunan sözlük sayısı soruları ile ilgilidir. Bu faktörde yer alan sorularla farklı sözlük tipleri (tek dilli, iki dilli, alan sözlüğü vb.) ile bunların kullanım sıklığı tespit edilmeye çalışıldı. Ayrıca çevrimiçi sözlük tiplerine, bu sözlüklerin basılı sözlüklere olan üstünlüklerine, kullanılan dinamik öğelere ve bağlantı türüne odaklanıldı. Üçüncü faktör içerisinde yer alan sözlüğün dış çerçevesini meydana getiren *Ön ve Arka Tanıtım Yazısı'nın* önemini öğrenciler tarafından bilinip bilinmediği ortaya çıkarılmak istendi. Son olarak *Sözlük Kullanımı* isimli seçmeli bir dersin müfredata eklenmesine ilişkin öğrenci görüşü alınmak istendi.

2.3. Katılımcılara ilişkin genel bilgiler

Araştırmanın evreni, anadili Türkçe olup yabancı dil öğreniminde sözlük kullanan bütün türkofon yetişkinleri kapsar. Ancak genel evreni ölçmeye olanaklar elverişli olmadığından, araştırmanın kapsamı Fırat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü 2020-2021 eğitim/öğretim döneminde 73'ü lisans, 2'si lisansüstü gelişigüzel seçilen toplam 75 türkofon yetişkin öğrenci ile sınırlı tutuldu. Ancak kendilerine e-mail yoluyla gönderilen ankete zamanında yanıt veren öğrenci sayısı ise yalnızca 51'dir.

İlk dört soru, ankete katılan öğrencilerinin kişisel bilgileri ile ilgilidir. Dönütlerden elde edilen verilere göre ankete katılan öğrencilerin kişisel bilgileri şöyledir:

- Öğrencilerin %82,35'1 (42 kişi) kız, %17,64'ü (9 kişi) ise erkektir.
- Ankete katılan öğrencilerin yaş dağılımı ve mezun oldukları okul türü ise şöyledir:

Yaş	Kız	Erkek
18-20	%3,90	-
20-22	%30,27	% 7,03
22-24	%25,55	% 5,85
24 ve üstü	%22,03	% 5,47
Mezuniyet		
Lise	%53,22	% 12,28
Önlisans	%24,64	% 5,69
Lisans	%2,08	% 2,08

Tablo 2: Denek Grubunun Yaş Dağılımı ile Mezun Oldukları Okul Türü

3. Veri çözümü, tartışma ve yorum

Araştırmanın bu bölümünde dönütlerin çözümü yapılmıştır. Çözümleme, her soruya verilen yanıtların basit oransal verilerinden genel bir sonuca varmak şeklindedir. Dönütlerin çözümlemesinde yüzdelik (%) kullanılmış olup açıklamalar buna göre yapılmıştır. Beklenmeyen bir yanıt ve/veya tutarsızlıkla karşılaşılması durumunda yorum yapılmış; aksi durumda ise verilerin yalnızca basit yüzdeliği verilmeyle yetinilmiştir.

Hartmann (1989)'ın *An analysis of users' needs should precede dictionary design/Sözlük kullanıcısının ihtiyacının belirlenmesi, sözlük tasarımından önce gelmelidir* varsayımından yola çıkarak böyle bir çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür. Çünkü modern uygulamalı sözlükçülük çalışmalarını bu ilkeyi temel almakta, çalışmalarını buna göre yürütmektedir.

3.1. Bulgular

Ankete katılım istenilen sayıda olmasa da mevcut verilerle de bir sonuca varmak mümkündür. Bu verilere göre yabancı dil öğrenmede sözlük kullanımının önemi neredeyse tüm katılımcılar (%92,2) tarafından kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların kaynak eserlere ilgili genel bilgi ve beceri düzeyleri arttıkça belirli bazı eğilimler gösterdiği anlaşılmıştır.

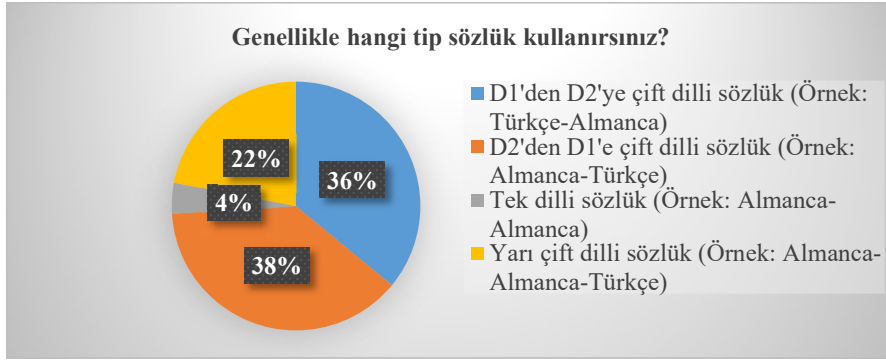
Bu eğilimlere değinmeden önce cevabı aranan sorular özetle sunulmalıdır ki eğilimlerin hangi yöne doğru ve ne için olduğu anlaşılsın. Bu çalışma ile yanıtı aranan sorular şunlardır:

3.1.1. İlk sözlüğünüzü, hangi eğitim kurumunda kullanmaya başladınız?

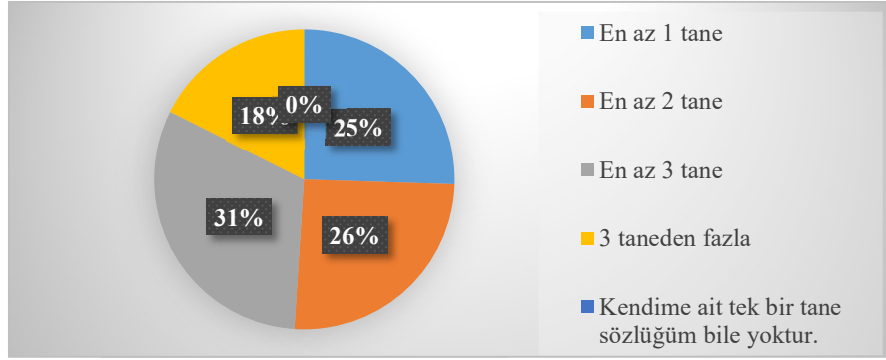
Bu soruya katılımcılar şöyle cevap vermişlerdir: %53'ü ilkokul, %29,2'si ortaokul, %10,1'i lisede ilk sözlüğünü kullanmaya başlamıştır. Dört kişi ise üniversitede ilk sözlüğünü kullanmaya başladığına ilişkin veri paylaşımında bulunmuştur. Böyle bir soruyu anket katılımcılarına sormak önemliydi, çünkü ilk sözlük kullanımına ne zaman başladığını ancak bu şekilde tespit etmek mümkündür. Bu soruya verilen yanıtlara göre Türkiye'de sözlük kullanımının ilkokul çağına başladığı, türkofon öğrencilere sözlük kullanımı öğretiminin ilkokulda verilmesi gerektiği anlamı çıkmaktadır.

3.1.2. Genellikle hangi tip sözlük kullanırsınız?

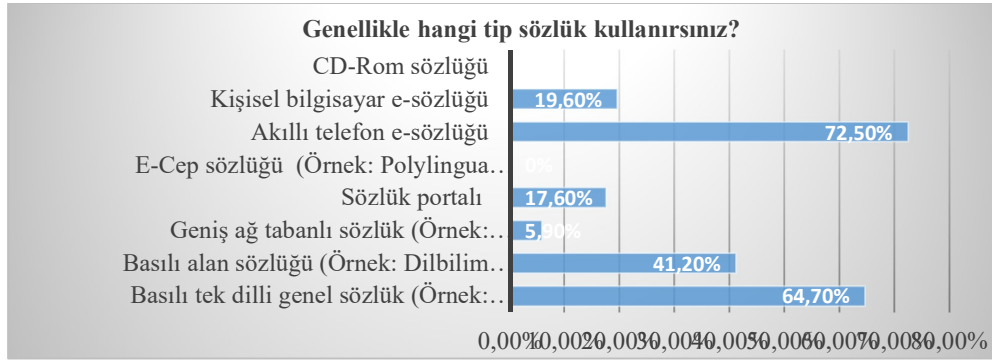
Bu soru ile anket katılımcılarının, başvuru kaynak eser tipleri ile bu tipleri birbirinden ayıran özellikler hakkındaki genel kültür bilgisine sahip olup olmadıkları yanı sıra yabancı dil öğreniminde bilinçli sözlük kullanıcılıkları ölçmek istendi. Ankete katılanlar bu soruya şöyle yanıt vermişlerdir: %38'i D2'den D1'e; %36'sı D1'den D2'e; %22'si ise yarı çift dilli sözlük kullandığını belirtmiştir. Tek dilli sözlük kullanan katılımcı sayısı ise yalnızca 2 kişidir. Bu verilerden yola çıkarak türkofon yetişkin yabancı dil öğrencilerinin dil öğreniminde sözlük tiplerini rastgele seçtikleri, bilinçli birer sözlük kullanıcısı olmadıkları anlaşılmiştir.

3.1.3. Sizin evde kendinize ait kaç tane sözlüğünüz vardır?

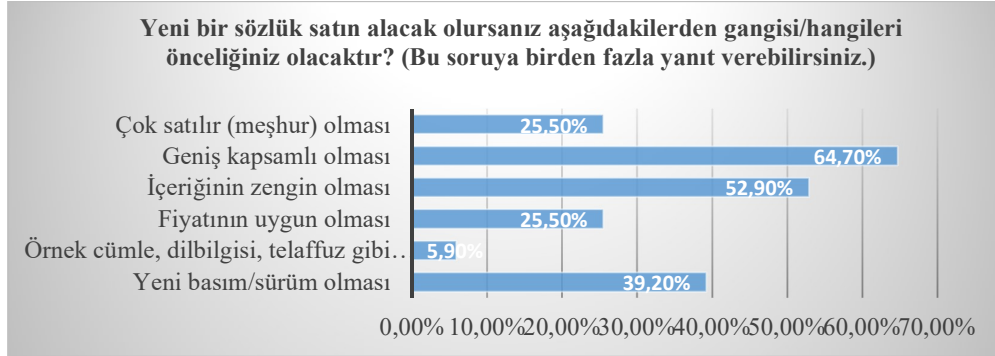
Katılımcılar, -sözlük tipleri arasında herhangi bir ayırım yapılmadan- kendilerine ait kaç sözlük sahibi olduklarını ve böylece sözlüklere verdikleri önemin bilinmesini ölçmeyi hedefleyen bu soruya şöyle yanıt vermişlerdir: %25'i en az 1 tane; %26'sı en az 2 tane; %31'i en az 3 tane; %18'i ise 3 taneden daha fazla kaynak esere sahip olduğunu ifade etmiştir. Kendisine ait basılı sözlüğü olmayan tek bir öğrenci dahi yoktur. Özellikle %18'lik bir kitlenin kendilerine ait üç taneden fazla sözlüğe sahip olduğunu belirtmiş olması, onların bu tür eserlere ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. Sonuç olarak türkofon toplumunun %74,5'lik bir oranla kendilerine ait bir veya birden fazla kaynak esere sahip olduğunu söylemiş olması, onların bu tür eserlere verdiği değer ve güveni göstermektedir.

3.1.4. Genellikle hangi tip sözlük kullanırsınız? (Bu soruya birden fazla yanıt verebilirsiniz.)

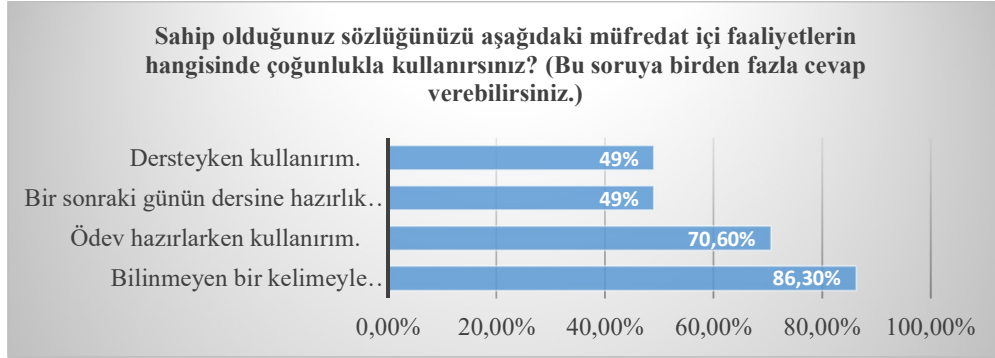
Katılımcıların %74,5'inin bir veya fazla sözlüğe sahip olduğunu belirtmelerinin ardından bu eserlerin hangi tip sözlük olduğu ve en çok hangi tür sözlük kullandıkları sorusu akla gelir. Bu soruya ankete katılanlar şöyle yanıt vermişlerdir: %72,5'i akıllı telefonlarına indirdikleri e-sözlük uygulamasını; %64,7'si basılı tek dilli genel sözlüğü; %41,2'si alan sözlüğü; %19,6'sı bilgisayarına indirdikleri kişisel e-sözlüğü; %17,6'sı sözlük portalını; %5,9'u ise geniş ağ tabanlı sözlükleri kullanmaktadır. E-sözlüklerin öncülü kabul edilen CD-Rom sözlüğü ile e-cep sözlüğünü kullanan tek bir katılımcı dahi yoktur. Bu veriler, türkofon yabancı dil öğrencilerinin sözlük tipi seçiminde zaman içerisinde modern olanları seçme eğilimi içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

3.1.5. Yeni bir sözlük satın alacak olursanız aşağıdakilerden hangisi/hangileri önceliğiniz olacaktır? (Bu soruya birden fazla yanıt verebilirsiniz.)

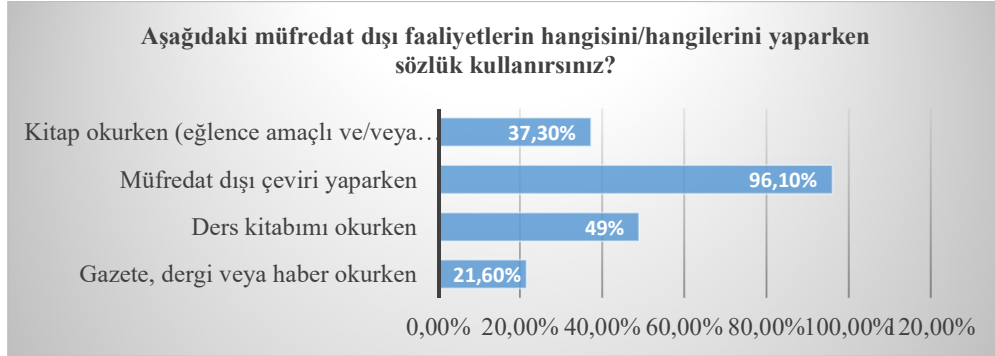
Bu soruya katılımcılar sırasıyla: %64,7'si geniş kapsamlı olması; %52,9 içeriğinin zengin olması; %39,2 yeni basım olması; %25,5 çok satılır olması; %25,5 ise fiyatının uygun olması şeklinde yanıt vermiştir. Çok az kişi (%5,9) ise örnek cümle, telaffuz, dilbilgisi vb. bilgileri içeren geliştirilmiş sözlükleri satın almak istediğini belirtmiştir. Son kategoride yer alan sözlük türüne rağbetin az olması, türkofon öğrencilerin bu tür bilgilerin sözlükte ne işe yaradığını bilmediklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.1.6. Sahip olduğunuz sözlüğünüzü aşağıdaki müfredat içi faaliyetlerin hangisinde çoğunlukla kullanırsınız? (Bu soruya birden fazla cevap verebilirsiniz.)

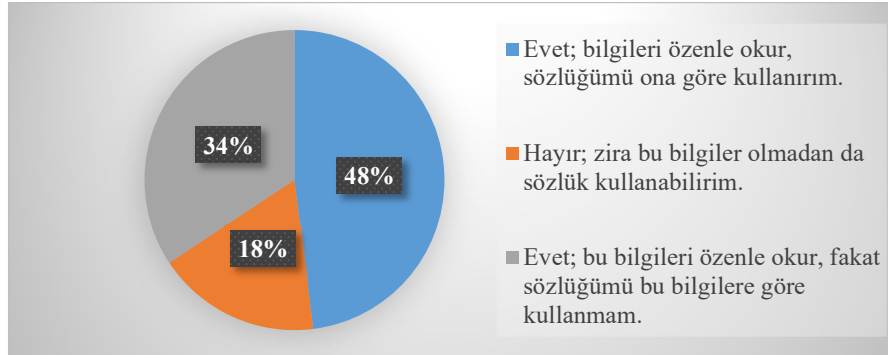
Türkofon öğrenciler, müfredat içi faaliyetlerin hangisinde sözlüklerini kullandıklarını tespit etmeye yönelik olan bu soruya şöyle yanıt vermişlerdir: %86,3 -beklendiği gibi- bilinmeyen sözcüklerin anlamına bakmak; %70,6'sı ödev hazırlamak; %49'u bir sonraki günün dersine hazırlık yapmak için sözlük kullandığını ifade etmişlerdir. Burada ilginç olan ödev hazırlayanların sayısının bir sonraki günün dersine hazırlık yapanlar ile derste sözlük kullananlardan daha fazla olmasıdır.

3.1.7. Aşağıdaki müfredat dışı faaliyetlerin hangisini/hangilerini yaparken sözlük kullanırsınız? (Bu soruya birden fazla yanıt verebilirsiniz.)

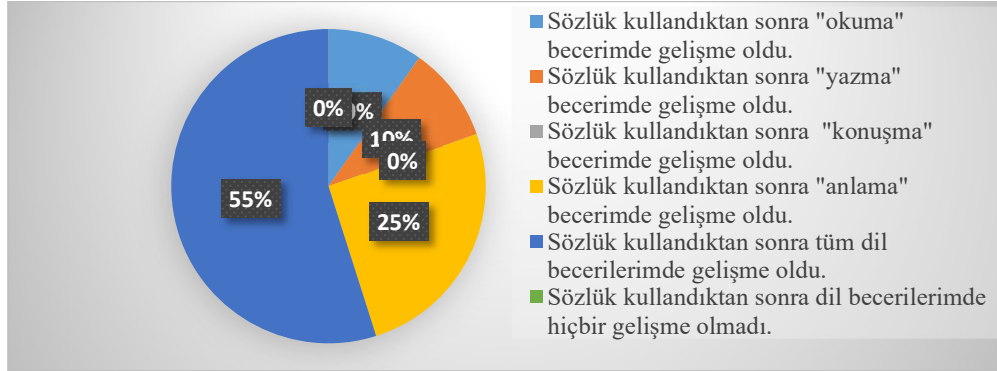
Ankete katılanlar bu soruyu şöyle yanıtlamıştır: %96,1'i müfredat dışı çeviri yaparken; %49'u ders kitabımı okurken; %37,3'ü yabancı dilini geliştirmek amacıyla kitap okurken; %21,6'sı ise gazete, dergi vb. neşriyatı okurken sözlüğe müracaat ettiğini belirtmiştir.

3.1.8. Sözlüklerin çerçeve yapısı içerisinde yer alan "Ön ve Arka Tanıtım Yazısı/Sözlük Kullanım Kılavuzu"na özenle bakar, bu bilgilere göre sözlüğünüzü kullanır mısınız?

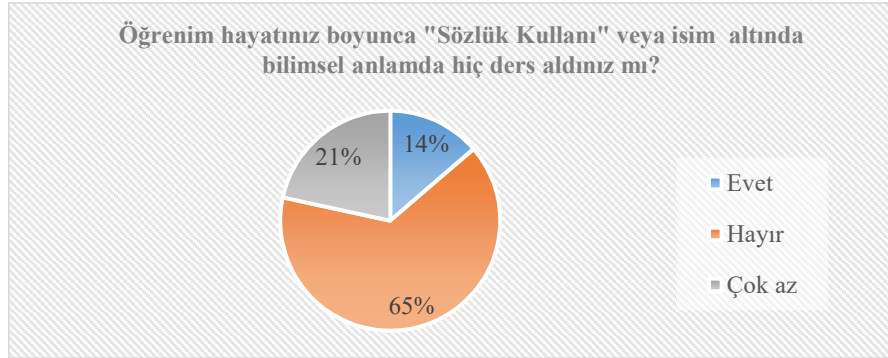
Katılımcılardan bu soruya üç seçenek üzerinden yanıt vermeleri istendi. %48'i bu bilgileri özenle okuduktan sonra sözlük kullandığını; %34'ü bu bilgiler olmadan da sözlük kullanabildiğini; %18'i ise bu bilgileri okuduğunu fakat bu bilgilere göre sözlük kullanmadığını belirtmiştir. Bir başka deyişle ankete katılan öğrencilerin yarısından fazlası (%18+%34=%52) ön ve arka tanıtım yazılarına ya hiç ya da çok az önem vermektedir. Oysa özellikle sözlüğün ön tanıtım yazısı, sözlüğün düzen, tasarım ve kullanımını kullanıcıya açıklayan dış çerçeve metninin en önemli alt bileşenlerinden biridir. Sözlük bilimciler, sözlüğün uygun ve verimli kullanımının sağlanması için bu tanıtım yazısının kusursuz olması için özenle hazırlanması gerektiğini belirtirler. Arka tanıtım yazısı ise, genellikle ekler biçiminde olup sözlüğün içeriğinin ötesine geçen ve çoğu defa sözlüğün diğer bölümlerine kıyasla farklı düzenlenen bir dış yapı alt bileşenidir. Bu alt bileşende verimli sözlük kullanımı için son derece önemli bilgiler alfabetik düzenlenerek okuyucuya sunulmaktadır.

3.1.9. Deneyimlerinizden yola çıkarak aşağıdaki ifadelerden hangisine tamamen katılırsınız?

Bu soru ile öğrencilerin sözlük kullanımının yabancı dil öğrenimi üzerindeki etkisinin ne olduğu kendilerince ölçmek istedi. Burada öğrencilerin %55'i tüm dil becerileri; %25,5'i *anlama* becerisi; %10'u *yazma* ile *okuma* becerisi üzerinde olumlu bir etki yaptığını belirtmiştir. Sözlük kullanımının dil becerilerinin üzerinde olumlu etkisi olduğuna inanmayan öğrenci sayısı ise sıfırdır. Aynı şekilde hiçbir öğrenci sözlüğün konuşma becerisi üzerinde olumlu etkisi olduğuna inanmamaktadır. Sözlüklerin konuşma becerisi üzerinde olumlu etkisinin olmadığını savlamaları, ankete katılanların uluslararası fonetik alfabesinden habersiz olmalarından kaynaklandığı varsayılmaktadır. Ayrıca bu verilerden hareketle sözlük kullanımının akademik başarıyı etkilediği, dilin genel gelişimine yardımcı olduğu düşüncesinin türkofon öğrenciler arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.10. Öğrenim hayatınız boyunca "Sözlük Kullanımı" veya benzer isim altında bilimsel anlamda hiç ders aldınız mı?

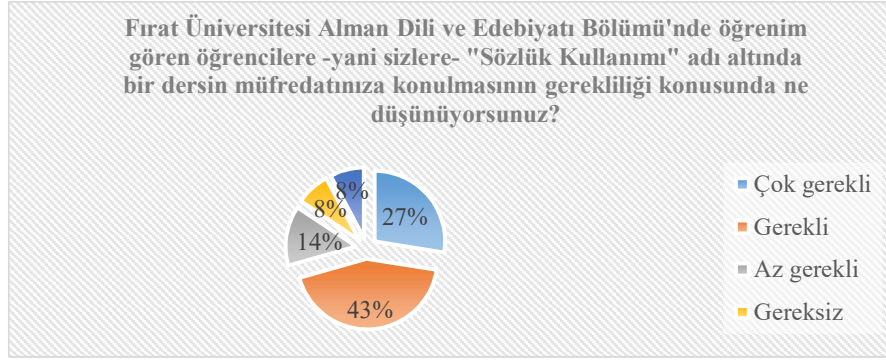

Katılımcılardan bu soruya üç seçenek üzerinden yanıt vermeleri istendi:

Evet diyenlerin oranı %14,5; *hayır* diyenlerin oranı %62,5; *çok az* diyenlerin oranı ise %22,9'dur. Bu yanıtlardan da anlaşılacağı üzere ankete katılanların %85,5'i (%62,5+%22,9=85,5) *sözlük kullanımı* konusunda hiç ya da çok azı akademik anlamda eğitim görmüştür. Bu sonuçlardan, türkofon yabancı dil öğrencilerinin çok azına akademik anlamda sözlük kullanımı eğitimi verildiği anlaşılmaktadır.

3.1.11. Fırat Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilere -yani sizlere- "Sözlük Kullanımı" adı altında bir dersin müfredatınıza konulmasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?

Bu soruyu yanıtlamak için katılımcılardan beş seçenek üzerinden yanıt vermeleri istendi:

Türkofon yabancı dil öğrenciler, *sözlük kullanımı* isimli bir dersin müfredatlarına eklenmesi için sırasıyla *çok gerekli* (%27,5), *gerekli* (%43,1), *az gerekli* (%13,7); çok azı ise *gereksiz* (%7,8) olduğunu; yalnızca 4 kişi bu konuda fikir sahibi olmadığını beyan etmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak Fırat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki türkofon yetişkin yabancı dil öğrencilerinin (%27,5+%43,1+%13,7=%84,3) %84,3'ü müfredatlarına böyle bir dersin eklenmesi yönünde (çok) istekli veya meyilli oldukları sonucunu çıkarmak mümkündür.

Sonuç ve öneriler

Her yabancı dil öğrencisine, gereksinim duyulan bilgilere kısa yoldan az enerji harcanarak ulaşmak için sözlükte bulunan metinler arasında anlamlı bağlantı sağlayan bilgilerin belletilmesi son derece önemlidir. Ancak Fırat Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gören türkofon yetişkin üniversite öğrencilerinin tüm bu önemli hususların farkında oldukları söylenemez. Sözlüğün dış çerçevesini oluşturan *Ön ve Arka Tanıtım Yazılarına* gerekli hassasiyeti göstermemeleri, piyasadaki mevcut sözlük tipleri arasındaki farklılıkların bilincinde olmamaları bunu göstermektedir. Ders esnasında farklı sözlük tiplerinin seçiminde kendilerine rehberlik edilmesi beklentisi içerisinde olmaları, birçoğunun kendisine ait birden fazla kaynak esere sahip olduğunu belirtmiş olması ise, onların sözlük kullanımı öğrenimine meyilli oldukları anlaşılmaktadır.

Ankete katılan türkofon öğrencilerin kaynak eser tipi ile bu tipleri birbirinden ayıran temel farklılıklar hakkında yeterli düzeyde genel kültür bilgisine sahip değillerdir. Bura rağmen %74,5'inin, evde kendilerine ait birden fazla kaynak eser -sözlük tipleri arasında herhangi bir ayırım yapmadan-bulunduruyor olması, onların bu eserlere olan güvenini göstermektedir. %72.5 gibi bir oranın akıllı telefonlarına indirdikleri e-sözlüğü kullanıyor olması, yeni neslin basılı sözlüklerden çok e-sözlükleri tercih ettiğinin bir göstergesidir. E-sözlüklerin öncülü kabul edilen CD-Romları kullanan tek bir katılımcının dahi olmaması, yeni kuşağın güncel sözlük türlerini kullanmayı yeğledikleri anlaşılmaktadır. Ancak e-sözlük uygulamasından sonra en yaygın kullanılan sözlüğün hala basılı genel sözlükler olması, bu sözlük türünün güncelliğini korumaya devam ettiği anlamına gelmektedir.

Ankete katılanların tamamına yakınının *öğrenci sözlüğü*, *D2'den D1'e* ile *iki dilli sözlük* tiplerine yabancı olmaları, onlar için sözlük tipleri arasında anlamlı bir farkın olmadığına işaret etmektedir. *Yeni bir sözlük satın alacak olursanız aşağıdakilerden hangisi/hangileri önceliğiniz olacaktır* diye sorulduğunda, eserin toplumdaki tanınırlığının birincil faktör; ikincil faktör olarak da sözlüğün geniş kapsamlı olarak verilmesi buna kanıttır. Ayrıca ankete katılanların önemli bir bölümünün sözlüğün kapasitesi ve boyutu büyüdükçe, kalite ve işlevselliğinin de aynı oranda artacağı düşüncesinde olması, bu durumu ispatlar niteliktedir.

Tüm bu olumsuz çıkarımlara rağmen katılımcıların sözlük ile ilgili olumlu düşünceleri de yok değildir. Örneğin düzenli sözlük kullanımının; *dil öğreniminde genel performans* (%47,5) katkı sağladığı gibi *anlama* (%25,5), *okuma* (%9,8) ve *yazma* (%9,8) becerilerine de olumlu etki ettiğine inanılmakta; akademik başarıyı etkilediği, dilin genel gelişimine yardımcı olduğu inanılmaktadır.

İlk sözlüklerini ne zaman kullandıklarına ilişkin soruya katılımcıların %52'sinin ilkökul, %29,4'ünün ortaokul, %9,8'inin lise ve yalnızca %7,8'inin ise üniversitede kullanmaya başladığını beyan etmesi, Türkiye eğitim sisteminde sözlüğe ve sözlük kullanımına verilen önemi göstermektedir. Basılı sözlüklerin verimli kullanımıyla ilgili açıklayıcı bilgilerin yer aldığı sözlüğün dış çerçevesini meydana getiren ön ile arka tanıtım yazılarından çok az kişinin haberdar olması, bu bilgilerin öneminin tam kavranılmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların eğitim hayatı boyunca sözlük kullanımı öğretimine maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin soruya %64,7 hiçbir zaman, %21,7'si çok az, %13,7'si ise sınırlı ölçüde tabi tutulduğunu ileri sürmesi, devlet okullarında bu eğitime gerekli hassasiyetin verilmediğinin tanıtıdır.

Dizgeli sözlük kullanımı öğretiminin yabancı dil öğrencilerinde farkındalık yaratacağından, çalışmanın sonuçları yaygın varsayımı doğrular niteliktedir. Zira ankete katılan 51 üniversite yabancı dil bölümü türkofon öğrencinin beşli likert ölçeği kullanılarak oluşturulan soruya verdikleri yanıt bunu teyit etmektedir. Bu yanıtı göre katılımcılar böyle bir ders için sırasıyla; 1) *çok gerekli* (%27,5), 2) *gerekli* (%43,1), 3) *az gerekli* (%13,7), 4) *gereksiz* (%7,8) ve 5) *fikrim yok* (%7,8) yönünde fikir beyan etmekte; böyle bir dersi işlemek için çok istekli ve/veya eğimli oldukları anlaşılmaktadır. Fırat Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri, sözlüklerin verimli kullanımı için eğitim görmesinin gerekliliği konusunda neredeyse hemfikirdirler. Bu sonuçlardan hareketle müfredata *Sözlük Kullanımı* adında bir dersin eklenmesinin yararlı olacağı sonucuna varılmaktadır.

Yukarıda varılan sonuçlarla kesin ve genel bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Çünkü bu araştırma, geniş kapsamlı bir araştırma olmadığı gibi sınırlı sayıda türkofon yetişkin yabancı dil öğrencisinin sözlük kullanımı öğretimine ilişkin bir ön çalışma niteliğindedir. Bu konuda kesin yargıya varmak için farklı yaş grubundaki sözlük kullanıcıları yanı sıra sözlük türleri vb. farklılıkların temel alındığı geniş kapsamlı nicel ve nitel araştırmaların ayrıca yapılması gerekir.

Çalışmada varılan sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki önerilerde bulunmak istenilmiştir:

- Her seviyeden yabancı dil öğrencisine kaynak eserlerden olabildiğince yararlanmaları için eğitim-öğretimin bir parçası olarak *kaynak eser kullanım becerisi* öğretilmelidir. Özellikle yabancı dil öğretmen adaylarının bu beceriyi kazanmaları ve sonraki kuşaklara aktarmaları son derece önemlidir. Çünkü toplumda sözlük kullanım kültürünün oluşması; oluşan kültürün yaygınlaşması ve zaman içerisinde gelişmesi ancak bu şekilde mümkündür.

- Dil öğrencilerine *kaynak eser kullanım becerisini* öğretmenin birçok farklı gerekçe ve yöntemi vardır. Ancak herkesin sözlük kullanım gerekçeleri aynı olmadığı gibi hangi yöntemin öğretilmesinin daha yararlı olacağı şimdilik bilinmemektedir. Lakin mevcut yöntemlerden yalnızca bir tanesinin öğretilmesinin bile yeterli olacağı düşünülmektedir. Dil öğrencilerinin akademik yaşamlarındaki başarının sürekliliği için sınıf ortamında öğrenilen sözlük kullanım beceri ve alışkanlıkların sınıfın dışında da belirli aralıklarla tekrarlamaları şiddetle tavsiye edilmelidir.
- Sözlükler, bilim dünyasının kullandığı dil ile toplumun konuştuğu genel dili buluşturduğundan genellikle anlaşılması güç eserlerdir. Sözlük kullanıcısı, anlaşılması güç bu eserleri verimli kullanmak için bu iki grubun kullandığı dil arasındaki farkı bilmek ve ona göre kullanmak durumundadır. Çünkü iki farklı grubunun kullandığı dil arasındaki bilimsel ilişki eksikliği, sözlük kullanımında istenmeyen bazı sonuçlara yol açabilir. Farklı disiplinler arasında temel bağlantı kurma yetisine sahip olanlar, bu istenmeyen sonuçları aza -hatta sıfıra- indirgeyebilir. Bunun için her sözlük kullanıcısının öncelikle genel kabul görmüş yüksek standartlı bir sözlük kullanımı öğretilmesine tabi tutulması gerekir.
- Stark (1990:28) *kaynak eser kullanım becerisi* ile *sözlük kullanıcısının öğrenim düzeyi* arasında ileri düzeyde ilişki bulunduğunu, uygun sözlük kullanımı öğretim yönteminin elzem olduğunu ve bu yöntemin de müfredata mutlaka eklenmesi gerektiği fikrini savunur. Kendisi, kişiye uygun sözlük kullanım öğretim yönteminin uygulanmaması durumunda bazı olumsuz sonuçların meydana çıkabileceğini savlar. Yine ona göre, uygun sözlük kullanım yöntemini öğretmek, dil öğrenimini eğlenceli hale getirir. Bir dilin öğreniminin eğlenceli hale gelmesi, yalnızca yeni sözcüklerin öğrenimi değil, sözcüklerle birlikte dilin tüm unsurlarının öğreniminin eğlenceli duruma gelmesi demektir. Böylece yabancı dil öğrencisinin akademik başarısı için son derece etkili olan bilinç, özgüven, emniyet ve cesareti de geliştirecektir.
- Sözlüğün verimli kullanımını belle(t)mek için bazı etkinliklerin düzenlenmesi gerekir. Bunun için hedef dilde yalnızca alıştırma yapmakla sınırlı kalınmamalı, öğrenmede yaratıcılık teşvik edilmeli; gerekli performansı gösteremeyen başarısız öğrencilere öz saygınlıklarını artırmaya yardımcı olunmalıdır.
- Yabancı dil öğrencisi, ihtiyaç duyduğu sözcük/söz öbeğinin -varsa birden fazla- anlamını, telaffuzunu, hangi kelimelerle ne zaman hangi koşulda yan yana kullanıldığını vb. bilgilere sözlükler yardımıyla ulaşır. Öğreticisine soru sorma imkânı bulamayanlar, hedef dille ilgili birçok sorunun cevabına buradan dolaysız ulaşabilir olması, sözlükleri değerli kılan en önemli işlevsellikten biridir. Özellikle kelime dağarcığıyla ilgili karşılaşılan sorunların bu tür kaynak eserlerle giderilebilir olması, onları yabancı dil öğrenimi ve öğretiminde vazgeçilmez yapar. Ancak bu işlevin kusursuz işlenmesi için içeriği, tasarımı ve sunuşu kullanıcı dostu olmalıdır.

Kaynakça

- Atkins B.T.S & K., Varantola (1997). Monitoring Dictionary Use. *IJL (International Journal of Lexicography)*, 10/1, 1-45.
- Atkins, B.T.S. & M. Rundell (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Atlı, M. H. (2021a). *Sözlükbilim Kuramı*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Baskın, S., M. Mumcu (2017). İki Dillileştirilmiş Sözlükler ve Türkçenin Yabancılara Öğretimi. *International Journal of Language Academy*, 5, 229-237.
- Baxter, I. (1980). The dictionary and vocabulary behavior: A single word or a handful? *TESOL Quarterly*, 14, 325-336.
- Bejoint, H. (1981). The foreign student's use of monolingual English dictionaries: A study of language needs and reference skills. *Applied Linguistics*, 2(3), 207-222.
- Bergenholtz H. & Gouws, R. H. (2012) What is Lexicography? *Lexikos*, (AFRILEX-reeks/series içinde (s. 31-42).
- Berwick, G. & P. Horsfall (1996). *Making Effective Use of Dictionary*. London: Centre for Information on Language Teaching and Research.
- Flinz, C. (2014). Wörterbuchbenutzung: Ergebnisse einer Umfrage bei italienischen DaF-Lernern. Abel, Andrea/Vettori, Chiara/Ralli, Natascia (Ed.), *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus* içinde (s. 213-224).
- Fuertes-Olivera, P. A., & Tarp, S. (2014). *Theory and Practice of Specialised Online Dictionaries*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Hartmann, R., & James, G. (2002). *Dictionary of Lexicography*. London/New York: Routledge.
- Hartmann, R.R.K. (2000). European Dictionary Culture. The Exeter Case Study of Dictionary Use among University Students, against the Wider Context of the Reports and Recommendations of the Thematic Network Project in the Area of Languages (1996-1999). U. Heid et al. (Ed.), *Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress* içinde (s. 385-391) Stuttgart: Max Niemeyer Verlag.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (11. Baskı.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Landau, S. (2001). *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. New York: Cambridge University Press.
- Laufer, B., & Hadar, L. (1997). Assessing the Effectiveness of Monolingual, Bilingual, and Bilingualised Dictionaries. Comprehension and Production of New Words içinde (s. 189-196). *The Modern Language Journal*, 81(2).
- Miller, J. (2008). Teachers and Dictionaries in Australia: Is There a Need to Train the Trainers? *TESOL* içinde (s. 11-19) Cilt: 17, Sayı: 2
- Nation, I.S.P. (2000). *Learning Vocabulary in Another Language*. *Cambridge Applied Linguistics*. Carol A., Chapelle and Susan Hunston (Ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesi, H. & Hail, R. (2002). A study of dictionary use by international students at a British University. *International Journal of Lexicography*, 4, 277-301.
- Oh, H. J. (2006). Korean English teachers' use of English dictionaries and instruction on their use. *Foreign Language Education*, 13(3), 419-443.
- Sinclair, John M. (1984). Lexicography as an academic subject. *Proceedings of the EURALEX International Congress*, Reinhard R. K. Hartmann (Ed.), Berlin/Boston: Max Niemeyer Verlag, s. 3-12. <https://doi.org/10.1515/9783111593166-004> (Erişim Tarihi: 17.09.2021)
- Stark, M. (1990). *Dictionary Workbooks. A Critical Evaluation of Dictionary Workbooks for the Foreign Language Learner* (Exeter Linguistic Studies 16). Exeter U.P.

- Stein, G. (2013). EFL Dictionaries, The Teacher and The Student. *JALT JOURNAL*, 11/1, 36-45. <https://jalt-publications.org/files/pdf-article/jj-11.1-art3.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.07.2021).
- Sutter, P. (2017). *Diatopische Variation im Wörterbuch: Theorie und Praxis*, Studia Linguistica Germanica, Band 127, German Edition, Berlin/Bosyon: Walter de Gruyter Verlag.
- Tarp, S (2008). *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-knowledge. General Lexicographical Theory with Particular Focus on Learner's Lexicography*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Tomaszczyk, J. (1983). On bilingual dictionaries: the case for bilingual dictionaries for foreign language learners. R.R.K. Hartmann (Ed.), *Lexicography. Principles and Practice* içinde (s. 41-51), London: Academic Press.
- Varantola, K. (1998). Translators and their Use of Dictionaries. User needs and user habits. Atkins, B.T.S. (Ed.), *Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language learners and Translators* içinde (s. 179-192). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Varantola, K. (2002). Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility? M.-H. Corréard (Ed.), *EURALEX Lexicography and Natural Language Processing a Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins* içinde (s. 30-34).
- Wiegand, H. E. (1998a). *Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. 1. Teilband, New York/Berlin: W. de Gruyter Verlag.
- Wiegand, H.E. (1998). *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. 1 Teilband. Berlin/ New York: W. de Gruyter Verlag.
- Wright, J. (1999). *Dictionary, Resources Books for Teachers*. Teachers Guide edition. Oxford: Oxford University Press.
- Yanto, S Elih (2014). A Survey of the Dictionary Use by Faculty Members: The case of a Private University in Karawang-West Java Indonesia. Deny A Kwary (Ed.), *Konferensi Linguistik Universitas Airlangga 2014 Proceeding* içinde (s. 79-89).